

FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA

[Jild: 4 Nashr: 2 (2025)] ISSN: 2992-8915

www.mudarrisziyo.uz

ILK O'SPIRINLIK DAVRIDA O'QUV KASBIY FAOLIYATINING YEKAKCHI FAOLIYATGA AYLANISHI VA KASB TANLASH MUAMMOSI

*Do'stmuxammadova Xolida*¹

¹Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Samarqand filali 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqoladagi tahlil boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z kasblarini qanday tanlashlari va mehnat faoliyatiga qiziqishni rivojlantirishlarini o'rganadi. Insonning erda balog'at yoshidagi rivojlanish jarayoni guruhga asoslangan va ijtimoiy foydali ishning tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyati bilan bir qatorda e'tiborga olinadi. Tadqiqotda talabalar mehnat jarayonida o'z iste'dodlarini qanday tan olishlari, shuningdek, kasbiy maqsadlar qanday shakllanishi va o'yin faoliyati va ijodiy faoliyatdagi tajribalar kelajakdagi martaba tanlashga qanday ta'sir qilishi o'rganildi. O'yin va ijodiy faoliyatning uyg'unligi bolalarning qiziqishi va qobiliyatlari va dunyo istiqbollari rivojlantirishga yordam beradi, bu ularning kelajakdagi kasbni tanlashiga sezilarli ta'sir qiladi. Tadqiqot talabalarning o'quv qiziqishlarini ularning kasb tanlash motivlarini tahlil qilish orqali ularning qiziqishlarini rivojlantirish bilan bir qatorda ko'ngilochar tadbirlar va intermingling orqali baholadi.

Kalit so'zlar: Ilk o'spirinlik, Kasb tanlash, Mehnat faoliyati. Jamoaviy mehnat, Ijtimoiy foydali mehnat, Shaxsning rivojlanishi, Kasbiy niyatlar, O'yinchoqlar, Ijodiy faoliyat, Motivatsiya.

Kirish: Ilk o'spirinlarga xos xususiyatlar bular hayotiy rejalarining shakllanishidir, inson yashir ekan o'z oldiga maqsad qo'yadi va hu maqsad tomon harakat qiladi. Ilk o'spirinlar shaxsning taraqqiyotida ijtimoiy foydali mehnatning roli katta. Odamlar hayotida mehnat juda muhimdir, chunki xarakter xususiyatlarining shaxsiy o'sishi moddiy natijalar kabi bir xil ahamiyatga ega. Erta o'smirlik davrida ijtimoiy foydali mehnat jamoat ishi bilan birga uchta muhim xususiyatni rivojlantiradi: individualizm, qat'iyatlilik va mehrlil xatti-harakatlar. Bolalar mehnatga layoqatli yoshga etganda, ular kelajakdagi martaba yo'llarini ham aniqlashlari kerak, ammo bu davr mehnatga layoqatli yosh deb nomlanadi. Kasbga asoslangan niyatlarni rivojlantirish ushbu bosqichda muhim qism bo'lib qolmoqda, chunki o'rta maktab o'quvchilarining kelajakdagi kasb tanlashi ularning qiziqish sohalariga, shuningdek shaxsiy iste'dodlari va moyilliklariga tayanadi. O'yinlar va badiiy tadbirlar, mantiqiy o'yinlar va sport tadbirlari

orqali yoshlar kelajakdagi martaba qiziqishlarini rivojlantiradilar. Ularvning mehnati faqat o'zining modddiy natija berish tomoni bilangina muhim emas bu yoshdagilarning mehnatini to'g'ri tashkil etish shaxsning umum foydasi uchun qiladigan mehnatga tashabbuskorlik, muhabbat, maqsadga individuallik, qat'iyatlilik intizomlilik singari sifatlarni tarkib toptirishga yordam beradi. Jamoada mehnat qilishda uning tarbiyaviy ahamiyati juda katta hisoblanadi. Jamoada mehnat, o'zaro mehnat mas'uliyati ilk o'spirin shaxsni tarkib toptirishda katta rol o'ynaydi. Jamoa bo'lib mehnat qilish o'quvchining mehnatda hamkorlik va o'zaro yordam ko'rsatish tajribasini hosil qilishda yordam beradi. Ilk o'spirinlik yoshi - mehnat hayotida o'z-o'zini aniqlab olish yoshi bo'lib bu vaqtda o'quvchi o'zining mehnatdagi iste'dodini jiddiy ravishda izlay boshlaydi, unda o'zing kelajakdagi belgilab olishga intilishi paydo bo'ladi. Kasbiy niyatlarning barqarorligini o'rganish yuzasida I.Krilov o'tkazgan tajriba shuni ko'rsatadiki, xatto, o'z niyatlarini oshirib Oliy O'quv yurtiga kirgan talabalar orasida ko'plari o'zlarining kim bo'lishlarini oxirigacha xal qilmaganlar bunga sabab yoshlarning mazkur Oliy o'quv yurtiga olib kelgan kasb haqidagi tasvvur bilan bu kasbning haqiqiy amaldagi mazmuni o'rtasidagi nomuvofiqlikdir. Mehnat jarayonida o'quvchilar yangi tuyg'ular -o'z mehnatidan quvonish yaratilgan narsa bilan faxrlanish tuyg'usi ko'p kuch-g'ayrat sarflaganidan keyin erishilgan g'alabadan qanoat hosil qilish tuyg'usi vujudga keladi. Kasb tanlash nimaning ta'sirida vujudga keladi? Bunda tanlashning motivi nima? Bir qancha tadqiqotlarning bergan ma'lumotlariga qaraganda so'rab chiqilgan o'quvchilarning 40-50% kelajakdagi kasbni tanlashga biror o'quv predmetiga bo'lgan qiziqishlariga sabab bo'lganini aytadi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda kasb tanlash jarayoni va o'spirinlarning mehnat faoliyatiga bo'lgan qiziqishlarini o'rganish uchun bir qator metodlar qo'llanildi. Tadqiqotda asosan quyidagi metodologik yondashuvlar asosida tahlil o'tkazildi:

Metod obyekti: O'yinchoqlar

Metoddan maqsad: Bu bolaning qaysi yo'nalishni tanlashi.

1. O'yinchoq tanlash metodi:

Bolalikda o'ynalgan o'yinchoqlar kelajakda kasb tanlashiga ta'sir qilishi mumkin. Chunki o'yinchoqlar farzandning qiziqishlari qobiliyatlari va dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

2. Rol o'yini va ijtimoiy qobiliyat.

Bolalikda o'ynalgan o'yinchoqlar, kelajakdagi kasb tanlashga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, shifokorlar o'yinchoqlari bilan o'ynagan bolalar tibbiyotga qiziqishi mumkin, oshpazlik o'yinchoqlari esa oshpazlikka bo'lgan qiziqishni oshiradi.

3. Ijod o'yinchoqlari va san'atga qiziqish.

Bo'tyoqlar to'plami plastilin yoki rasm chizish vositalari bilan oynagan bolalar dizayner, rassom yoki animator bo'lishi mumkin.

Musiqa asboblari bolalarga sanatga va bastakorlikka qiziqishni shakllantiradi.

4. Mantiqiy va ilmiy o'yinchoqlar.

Pazllar va konstruktorlar va robotatexnika to'plamlari ilm-fan muhandislik va texnologiya yo'nalishiga qiziqish uyg'otishi mumkin. Bunday o'yinchoqlar, o'spirinlarning mantiqiy fikrlashini va ilmiy tafakkurini rivojlantiradi.

5. Harakatli o'yinchoqlar va sport.

Sport anjomlari mashq uchun mo'ljallangan o'yinchoqlar bolani sportga jalb qiladi va uni professional sportchi yoki murabbiy bo'lishga undashi mumkin.

O'yinchoqlar farzandning tabiiy iste'dodi va qiziqishini erta yoshdan ochib berishi mumkin. Shuning uchun ota-onalar farzandlari qiziqishlari va rivojlanishiga mos keladigan o'yinchoqlar tanlab berishi muhim. Tadqiqot tahlili ota-onalar va o'qituvchilarning bolalarning qiziqishini aniqlash jarayoniga ta'sirini qamrab oldi. Bu orqali bolalarning tabiiy qobiliyat va qiziqishlarini rivojlantirish zarur o'yinlar yoshligidanoq. Tadqiqot metodologiyasi kasb tanlash motivatsiyasi omillari va ishchilarning munosabatini shakllantirish bilan birgalikda o'quv savollariga javob berishga yordam berdi.

Natija Tahlil shuni ko'rsatdiki, birinchi Sovet davridagi kasb tanlash jarayonlari va talabalarning ishga qiziqishi bir-biriga ta'sir qiluvchi qo'llab-quvvatlovchi omillar sifatida o'zaro bog'liqlikni ko'rsatdi. Tadqiqot davomida o'quvchilar uchun kasbiy tanlov motivatsiyasining asosiy omillari ularning bolalik qiziqishlari va ijodiy va o'yin faoliyatidan kelib chiqadi. O'yinlar bolalarning kelajakdagi kasbiy qiziqishlarini rivojlantirishda, shuningdek, ularning ijtimoiy va kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shifokor asboblari bilan o'ynaydigan bolalarda tibbiyotga qiziqish paydo bo'ladi, sport anjomlari bilan o'ynaydigan bolalar esa sportga ko'proq qiziqishadi. Bolalar o'ynaydigan o'yin turi kelajakdagi qaysi professional sohalar ular uchun aniqroq bo'lishini belgilaydi. Rolli va mantiqiy va ilmiy o'yinlarning kombinatsiyasi bolalarda intellektual rivojlanishni rag'batlantiradi, chunki bu ularning texnologiya va boshqa zamonaviy sohalar bilan bir qatorda fan va muhandislik sohasidagi zamonaviy kasblarga qiziqishini kuchaytiradi. Loy bilan rasm chizish va ranglar bilan rasm chizish yoki musiqa asboblari chalish kabi san'at va ijodiy faoliyat orqali bolalar dizaynerlik karerasiga yoki badiiy mashg'ulotlarga yoki musiqiy kompozitsiyaga qiziqish bildirishlari mumkin. O'yin buyumlarining tarbiyaviy qiymati asosan bolalarga taalluqlidir. O'yin maydonchalari tomonidan bolalarga berilgan o'ziga xos qiziqish ularning kasb tanlash jarayonini osonlashtiradi. Ta'lim muassasalari ota-onalar bilan birgalikda bolalarning qiziqishlarini erta yoshda kashf etishda muhim rol o'ynaydi. Bolalardagi tabiiy sovg'alarni aniqlash va qo'llab-quvvatlash talabalarga kelajagi uchun muvaffaqiyatli kasb tanlashga yordam beradi. Karyera tanlashda insonning ijtimoiy ta'siri avvalgi jamoat ish tajribasi va hamkorlikdagi hamkorlik bilan birgalikda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Guruhdagi ish tajribasi boshqalarga yordam berishni o'rganadi va kelajakdagi martaba yo'llarida muvaffaqiyatga olib keladigan ish vazifalari uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi. Kasbiy intilishlarni tahlil qilish ushbu jarayon davomida barqarorlik muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u yoshlarni o'z maqsadlariga erishishda qo'llab-quvvatlaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, ko'plab elementlar o'spirinlarda martaba motivatsiyasiga ta'sir qiladi, shu jumladan ularning qiziqishlari va o'yinlar bilan munosabatlari, akademik jarayonlarda faol ishtirok etishi va jamoaviy ishdagi o'zaro ta'sirlar. Bolalar uchun kelajakdagi kasblarni to'g'ri tanlash ularning qiziqishlari va iste'dodlari va intilishlarini aniqlaydigan ota-onalar va o'qituvchilarga bog'liq.

Muhokama: Yosh talabalar o'rtasida kasb tanlash jarayonlarini tahlil qilish, ularning mehnat faoliyatiga bo'lgan qiziqishi talabalarning kelajakdagi martaba qiziqishlarini shakllantirish bo'yicha tadqiqotlarga yordam beradi, chunki u ko'plab ta'sirchan omillarni o'rganadi. Amalga oshirilgan tadqiqot usullari o'yinchoqlar va ijodiy faoliyat bolalar uchun kelajakdagi kasb tanlashni qanday shakllantirishini tushunishga yordam beradi. Bolalar uchun kasb tanlash tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki ota-onalar va o'qituvchilar ularning qiziqish va iste'dod sohalarini aniqlashda katta rol o'ynaydi. O'qituvchilar kerakbolalarda tabiiy qobiliyatlarni baholash va oshirish uchun muhim yo'nalishlarni taqdim eting.

Bolalarning kasbiy yo'lni rivojlantirishga bo'lgan qiziqishi o'yin o'ynash va ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish orqali shakllana boshlaydi. O'yin uchun shifokor tomonidan taqdim etilgan o'yinchoqlar

bolalarning tibbiy qiziqishlarini ifoda etishiga olib keladi, sport anjomlari esa bolalarda sportga qiziqishni rivojlantiradi. Bunday tadbirlar bolalarga kelajakdagi kasblarga bo'lgan qiziqishini oshiradigan qimmatli bilimlarni beradi. Erta yoshda bolalar qaysi sohada kelajakdagi muvaffaqiyatlariga olib kelishini tan olishadi.

Garchi o'yin o'ynash odamlar uchun kelajakdagi martaba tanlovini shakllantirsa-da, bitta omilga tayanish martaba yo'llarini aniqlash uchun etarli emas. Shaxsning ijtimoiy tajribasi ham, ularning jamiyatdagi mavqei va ta'siri ham ularning kasb tanlashini samarali belgilaydi. Mehnat tajribasining ijtimoiy imtiyozlarini olish orqali talabalar tanlagan kasblari bo'yicha yuqori motivatsiyani rivojlantiradilar. Maktabda ishlash va o'zaro yordamni rivojlantirish orqali o'z ishi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish orqali bolalar kasbiy yo'nalishlarga qiziqish va g'ayratli bo'lishni o'rganadilar.

Yoshlar o'zlariga bo'lgan ishonchni va muvaffaqiyatli martaba tanlash uchun o'z maqsadlarini belgilashda qat'iyatni talab qiladi. Tadqiqotga ko'ra, talabalar o'zlarining kasbiy maqsadlarini o'zgartiradilar, bu esa ba'zan kollejga o'qishga kirgandan keyin ham o'z kasblarini hal qilishda qat'iyatsizlikni saqlashga olib keladi. Haqiqiy kasbiy ma'no haqidagi tasavvurlarning to'qnashuvi uning amaliy jihatlari bilan mavjud bo'lib, bu nomuvofiqlikni keltirib chiqaradi.

Kelajakda kasb tanlash orqali talabalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash ularni jamiyatdagi ishlarga bo'lgan qarashlarini o'rnatishda ularni tegishli martaba yo'nalishlariga undash uchun juda muhimdir. Kasb tanlash jarayoni aniq yo'nalishni talab qilganligi sababli pedagogik psixologik yondashuvlar bilan birgalikda birgalikda foydalanish kerak.

Xulosa Xulosa o'rnida, O'smirlik davrining birinchi davrida martaba tanlash jarayoni bolaning qiziqishlari va imkoniyatlari va ijtimoiy tajribalariga asoslangan holda shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktab yoshidagi bolalarning kelajakdagi kasb tanlashlariga o'yinlar, ijodiy faoliyat va jamoaviy mehnat tajribalari katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilar ota-onalar bilan birgalikda bolalarning manfaatlarini aniqlashga ustuvor ahamiyat berishlari kerak, chunki bu ularning kelajakdagi martaba rivojlanishini shakllantiradi. Qachon o'spirinlar dastlabki yillarda o'z imkoniyatlaridan xabardor bo'lib, kelajakdagi professional muvaffaqiyat uchun yo'l xaritasini yaratadilar. Mehnat faoliyatidan olinadigan ijtimoiy imtiyozlarni baholash jarayoni puxta o'rganishni talab qiladi, chunki maqsadga yo'naltirish va shaxsning kuchi muhim rol o'ynaydi. O'ziga bo'lgan ishonch tufayli ichki motivatsiya jamoat roli bilan birgalikda martaba yo'lini tanlashning asosiy elementlarini belgilaydi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xushnazarova, M. (2024). Talabalarni kasbiy va pedagogik faoliyatga tayyorlashda ijtimoiy faoliyatning ahamiyati. Ijtimoiy-gumanitar dolzarb muammolari / aktualnie muammo sosialno-humanitarnix nauk / gumanitar va ijtimoiy Fanlar dolzarb muammolari..
2. Umurova, M. (2024). Xizmat ko'rsatuvchi sub'ektlar faoliyatida samaradorlikni aniqlash va uni oshirish uchun mehanizmlar. Qo'qon universiteti axborotnomasi.
3. Allanazarov, C. (2024). Interfaol usullar yordamida talabalarning tanlagan kasbiy faoliyati va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Ijtimoiy-gumanitar dolzarb muammolari / aktualnie muammo sosialno-humanitarnix nauk / gumanitar va ijtimoiy Fanlar dolzarb muammolari.
4. Nurishov, D. (2022). O'smirlarda ekologik madaniyat rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari. Obtshestvo i innovasii.
5. Rajabova, F., Va Elieva, D. (2022). O'smirlarda jinoiy motivlarni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik omillari. Obtshestvo i innovasii.

6. Fayzullayeva, G. (2024). O'qituvchilarning malakasini oshirishda qiyosiy tahlil: jarayon va faoliyatga yondashuv. Ijtimoiy-gumanitar dolzarb muammolari / aktualnie muammo sosialno-humanitarnix nauk / gumanitar va ijtimoiy Fanlar dolzarb muammolari.
7. Allanazarov, C. (2024). Interfaol usullar yordamida talabalarning tanlagan kasbiy faoliyati va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Ijtimoiy-gumanitar dolzarb muammolari / aktualnie muammo sosialno-humanitarnix nauk / gumanitar va ijtimoiy Fanlar dolzarb muammolari.
8. X. Raupova, M. (2022). Oliy ta'limdagi kvaziprofessional faoliyat: muammolar va istiqbollor. 2022 yil, 3-son (133/1) aniq fanlar seriyasi.
9. X. S. Xamididdinova (2023). Ta'lim tizimida kasb tanlash. Ilmiy Impuls, 1 (10), 1254-1258.
10. Mirzotilloeva, R. Z. (2022). Kasb tanlash faoliyatining asosiy psixologik muammolari. O'qituvchi, 5 (5), 321-326.
11. Baxtiyorova, V. E. (2023). Psixologik munosabatlarning kasb tanlashga ta'siri. Ijtimoiy fanlar bo'yicha innovatsiyalar onlayn ilmiy jurnali, 3 (7), 57-60.
12. Muxsinova, A. M. (2023). Talabalarni kasb tanlashga yo'naltirish. Obrazovanie nauka i innovatsionnie idei v mire, 21 (8), 216-218.
13. Kobilova, Y. N. (2024). Buyuk ajdodlarimizning kasbga psixologik qarashlari. Obrazovanie nauka i innovatsionnie idei v mire, 37 (5), 24-27.
14. Xamidullayeva, I. Z. (2024). Kasb tanlash va kasbiy rivojlanishning psixologik xususiyatlari. Tadqiqotlar. Yuz, 38 (6), 44-47.
15. Shermurodning o'g'li, T. M. va Roxilloeva, A. B. (2024). Ta'lim muassasalarida ijtimoiy ishning innovatsion texnologiyalari. Shax kutubxonasi, 458-460.